

Onko syntynyt uusi sodan malli

- hyökkäyssota puolustussodan edelle?

Herra Puheenjohtaja, hyvät naiset ja herrat

Kysymys kuuluu, onko syntynyt uusi sodan malli - hyökkäyssota puolustussodan edelle? En pidä teitä enempää jännityksessä, vastaan heti: ei ole.

Vanhoista säännöistä, sopimuksista ja tavoista on irtaannuttu, eikä vanhan laillisuuden enää katsota olevan sitovan, mutta mitään uutta mallia ei ole syntynyt ja tuskin syntyäkään. Tapahtuu tilapäisiä muutoksia, joista hyvin mielellään ryhdytään kehittämään, että nyt on se tai tämä doktriini tullut hylätyksi ja tästä eteenpäin tullaan elämään näin ja näin.

Kansainvälisen politiikan, erityisesti turvallisuuspolitiikan, pitkä linja on ollut estää tai ainakin rajoittaa väkivallan käyttöä kansainvälisten pulmien ratkaisussa. Mihin nyt ollaan menossa, se ei ole näköpiirissä.

YK:n toiminnan varaan on rakennettu paljon. Kauan haikailtiin sitä, että koska pysyvillä turvallisuusneuvoston jäsenillä on veto-oikeus, se lamaannuttaa järjestön toiminnan. Suomi oli turvallisuusneuvoston vaihtuvana jäsenenä silloin, kun Irak hyökkäsi Kuwaitiin ja silloin oletettiin, että on syntynyt uusi aikakausi ja YK:n turvallisuusneuvosto on kykenevä toimimaan. YK:n turvallisuusneuvosto teki päätöksen, johon Neuvostoliitto yhtyi ja Kiina pidättyi ja siten asia tuli YK:n elimissä hyväksytyksi ja sen mukaan elettiin.

Aika on muuttunut kuitenkin hyppäyksittäin toiseen suuntaan. Kun YK:n nykyistä edellinen pääsihteeri Boutros Boutros-Ghali oli ehdolla jatkokaudelle, niin hän sai YK:n turvallisuusneuvostossa yhtä vailla kaikki äänet, paitsi Yhdysvaltain ääntä ja se ratkaisi sen, että Boutros Boutros-Ghali ei tullut valituksi.

Boutros Boutros-Ghalin muistelmat ovat hyvin mielenkiintoista luettavaa. Ne antavat parempia edellytyksiä arvioida kaikkea sitä, mitä Balkanilla tapahtui viime vuosina ja sitä prosessia, joka siellä tällä hetkellä on pahasti kesken ja jossa on hyvin monia uhkaavia piirteitä edelleen näkyvissä.

Kun YK:n asema on heikentynyt selvästi, YK:lle on annettu tehtäviä, joista on päätetty muualla ja YK koettaa niistä selviytyä.

Samanaikaisesti, kun YK perustettiin, perustettiin myös Kansainvälinen valuuttarahasto ja Maailmapankki. Tarkoitus oli perustaa myös kansainvälinen kauppajärjestö, mikä silloin kuitenkaan ei onnistunut, vasta myöhemmin. Näitä järjestöjä vastaan on nostatettu merkittäviä, tai ainakin hyvin näyttäviä mielenosoituksia, joissa on lähdetty toisilleen suoranaisesti päinvastaisista-kin lähtökohdista. Kyseisten järjestöjen olemassaolosta totean tässä yhteydessä vain sen, että sitä mukaa kun maailman maat tulevat taloudellisesti yhä enemmän toisistaan riippuvaisiksi, sitä tärkeämmiksi nämäkin järjestöt tulevat. Mainitsen tämän nyt järjestyksen vuoksi tässä yhteydessä ja siksi, että niiden sisällä on näkyvissä vähän samanlaisia uudenlaisia jännitteitä kuin on YK:n sisällä.

Euroopassa, joka koostuu kansallisvaltioista, on läpikäyty monia vastakkainasetteluja, monia kriisejä, monia sotia, on tunnettu erityistä tarvetta keskinäisten vastakkainasettelujen sääntelyyn. Joskus on pyritty saamaan ristiriitoja lopulliseen ratkaisuun, mutta ne pyrkimykset ovat yleensä olleet hyvin kohtalokkaita ja johtaneet aivan kamaliin tuloksiin.

Aion vetää tässä vaiheessa monet mutkat suoriksi ja totean sen seikan tärkeyden, että Euroopassa pyritään nyt omin voimin tähän asti tehokkaammin hallitsemaan kriisejä, jotka uhkaavat maanosan turvallisuutta. Ja uskon tuoneeni aikaisemmissa esityksissäni varsin selkeästi julki sen, että se tapa, jolla Balkanin jo perinteisesti vaikeita kansallisuussuhteita on alettu panna uuteen järjestykseen, on ollut turmiollinen.

Viittaan tässä vuonna 1992 tekemiini kannanottoihin, kun tämä kehitys lähti liikkeelle ja totean vain, ettei minulla ole niissä ajatuksissa mitään erityistä myöhempää tarkistamisen syytä. Silloinhan pohdin, tuleeko vielä joskus aika, jolloin kysytään, oliko perusteltua lähteä ulkopuolelta sillä tavalla puuttumaan vuosisataisiin vastakohtaisuuksiin kuin lähdettiin. Viittaan yleisesti Pekka Visurin tuoreeseen kirjaan Kosovon sota, joka on hyvä kokonaiskatsaus. Hän tosin ei käytä niin värikästä kieltä kuin minä mahdollisesti käytän, vaikka yritän välttää sitä käyttämistä tässä yhteydessä.

Minua on viime aikoina erityisesti rasittanut kansainvälisen yhteisön käsitteen huolimaton käyttö. On erittäin vaikea tietää, mitä sillä kulloinkin oikein tarkoitetaan, mutta yleensä sillä ei tarkoiteta mitään kansainvälistä yhteisöä, vaan jotakin voimakasta toimijaa, jonka tahtoa toteutetaan monia teitä.

Mitä NATO:n päätöksentekoon tulee, niin siitä on monenlaista tietoa tarjolla monien tärkeitten päätöksentekoon osallistuneitten tuoreeltaan kerrottuna. Voidaan perustellusti odottaa kansainvälisen oikeuden tuntijoilta ja tutkijoilta tähänastista selkeämpiä kannanottoja seuraavankaltaisiin kysymyksiin: Oliko Kosovon tapauksessa kysymys sodasta vai ei? Noudatettiinko voimassa olevia sopimuksia, sääntöjä vai ei? Elettiinkö jonkun syntymässä olevan, uuden järjestyksen mukaan vai ei ja minkälainen se mahdollisesti syntymässä oleva järjestys oli?

Jos on sota, ovat vallassa sodan lait. Jos on rauha, on olemassa rauhan lait. Jos sotilas sodassa surmaa vastustajan, niin siitä kantavat vastuun esimiehet ja hallitukset, mutta jos on rauha, niin silloin on kysymys henkirikoksesta. On kysymys siitä, mitä yksilö tekee toiselle. Puhutaan sodasta, kun se sopii. Sitten sanotaan, ettei se oikeastaan ollut sotaa, kun ei se sovi.

Minun käsitykseni on, että ei ole olemassa mitään Clintonin doktriiniä. Tämä ei voi olla malli, eikä tule olemaan malli.

Ajattelin, että olisin ottanut tänne seinälle muistutukseksi kartan Afrikasta, jonka Euroopan maat keskenään jakoivat välillä viivotinta hyväksi käyttäen, välillä kulkuväyliä, jokia pitkin vetäen. Silloin varmasti jokaiseen hallinnolliseen yksikköön tuli mukaan monenlaista väkeä, jolloin siellä kyllä riitti monenlaista järjestyksenpitoa ja -tarvetta. Niin ei ole Clinton-doktriiniä, jota hän euforian tilassa esitti, eikä apulaisulkoministeri Strobe Talbottin vähän myöhemmin vähän pehmeämmin esittämää kantaa, jonka mukaan Euroopassa ei voida enää ajatella muuta kuin käytettyä mallia. En usko, että se on edes Euroopassa mahdollista. On parempi ryhtyä vaihtoehtoisia malleja ajattelemaan, eikä uskoa siihen, että tämä nyt olisi kansainvälisten suhteitten tuleva malli. Juuri hiljakkoin eläkkeelle siirtyneen NATO:n komentaja kenraali Wesley Clarkin puhe voidaan myös tulkita niin, että tästä lähtien NATO tekee mitä hyvänsä läntisten arvojen puolustamiseksi, ei sen vähempää, mutta minusta tähän lausumaan ei kannattaisi sen enempää kiinnittää huomiota, kun minä nyt tässä teen.

Kun YK:sta oli tullut muualla päätettyjä tarkoituksia palveleva elin, mistä tuli sitten se G8, se foorumi, jossa asioista kuitenkin keskusteltiin? Varsinaisesti ei ole olemassa mitään 8 maan ryhmää. On olemassa G7, johtavien teollisuusmaiden ryhmä, joka on ollut pidemmän aikaa toiminnassa ja jossa nämä maat ovat vaihtaneet talouspolitiikkaa koskevia mielipiteitänsä. Kun Neuvostoliiton ja myöhemmin Venäjän edustaja on ollut mukana, sitä on sitten joskus kutsuttu G8:ksi. Ilmeisesti kävi niin, että se sattui olemaan koolla Saksan puheenjohtolla Saksassa ja siitä alkoi sitten tulla se foorumi, jossa keskusteluja käytiin.

Minä viittaan nyt tässä siihen, että Ahtisaari on - palaan siihen vielä myöhemmin - kahdessa yhteydessä hyvin lyhyesti tätä vaihetta kommentoinut. Minusta on hyvin tärkeätä todeta, että Jugoslavian kanssa ei neuvotteluja käyty. Ne eivät olleet siinä mielessä rauhanneuvotteluja. Niin kuin on käynyt selville, Milosevic kysyi Ahtisaarelta, onko jotain keskusteltavaa ja Ahtisaari sanoi, että vain huonommista vaihtoehdoista tai jotain tämän tapaista.

Siihen suuntaan neuvotteluja ei siis käyty, niitä käytiin lähinnä lännen kesken ja lännen ja Venäjän välillä ja ilmeisesti Kiinaa kuultiin. Ja arvioitiin sitten, mikä olisi sellainen ehdotus, jonka Serbia voisi hyväksyä, niin kuin se sitten hyväksyikin.

Uskon, että Ahtisaari tulee myöhemmin kertomaan enemmän. Kaikki se, mitä minä kerron, on julkista asiaa ja julkisiin lähteisiin perustuvaa. Tietysti minulla on vaatteisiin tarttunut aina jotain luottamuksellistakin tietoa, mutta siihen minä en nojaa. Mutta viittaan, että Ahtisaari antoi TV1:lle 2. elokuuta ja Radio Suomelle 6. elokuuta viime syksynä haastattelut, jotka vähän valottavat tätä tilannetta. Siis kuinka se sopimus syntyi ja ketkä siihen milläkin tavalla myötävaikuttivat ja ketkä eivät siihen voineet myötävaikuttaa.

Olen koittanut olla lyhytsanainen ja toistan vielä, että nähtävissä ei ole mitään selkeää tulevaa linjaa. Lännen sisäisten erimielisyyden valaisemiseksi viittaan muutamaankin dokumenttiin, joita minä tässä vielä ajattelin lyhyesti selostaa.

Se tapa, jolla sotatoimet Jugoslaviaa vastaan aloitettiin ja niitä suoritettiin, on selvästi jättänyt jälkiä länsieurooppalaiseen ajatteluun. Kun katsoo sitä keskustelua, joka käydään, niin täytyy vain todeta, että siellä on huomattava rehellisyysvaje. Pyritään olemaan viittaamatta loukkautuihin tunteisiin silloin, kun on selvästi paljasta hermoa rautasahalla rassattu. Se vielä tulee läpi, vaikka keskustelua pyritään hillitysti käymään. Saksalaisia on jäänyt vaivaamaan se, että heille jätettiin peräti vähän aikaa ratkaista, ovatko he mukana vai eivät ole. Tästä Die Zeit -lehti viime kesänä kertoi varsin yksityiskohtaisesti. Jos Saksa ei olisi ollut mukana, niin ilmaoperaatio ei olisi voinut lähteä käyntiin. Ranskalaiset ovat halunneet pitää kiinni omasta profiilistaan, Chirachan on degaullisti, niin kuin sanotaan, korostanut sitä, että hän on de Gaullen poliittisen linjan perineen järjestön edustaja. De Gaullehan esitti ajatuksen, että olisi parempi, että NATOn päämaja siirtyisi Pariisista pois ja se silloin siirtyi Brysseliin.

Serbia-Jugoslavia on ollut Ranskan liittolainen kahdessa maailmansodassa ja siitä on jäänyt vielä siteitä jäljelle. Presidentti Chirac koetti, mutta pystyi vain rajoitetusti vaikuttamaan siihen, mitä maaleja amerikkalaiset pommittivat. Ja tässä on jossakin määrin ironista se, kun puhutaan, että Euroopalla ei oikein ole riittävää tietojen hankintakykyä, tietoa siitä, että ranskalaisten pääpönnistelu oli pysyvä perillä siitä, mitä amerikkalaiset olivat tekemässä, koska heille ei tarkemmin etukäteen kerrottu. Jos kysytään, mitä Tanskalta ja Norjalta kysyttiin, niin kuin vähän retorisesti kerran kysyttiin, niin vastaus on: ei kerta kaikkiaan mitään. Päätöksenteko tapahtuu hyvin suppeassa piirissä.

Kun nyt käydään keskustelua siitä, tarvitaanko erillistä eurooppalaista puolustuskapasiteettia, pitäisikö sotilasmäärärahoja supistaa vai lisätä, niin tätä keskustelua käydään erittäin ärtyneessä äänilajissa ja erimielisyydet ovat lähinnä Yhdysvaltain ja Saksan välillä. Tämä vastakkainasettelu heijastui tuossa mainitsemaani kansainvälisen valuuttarahaston toimitusjohtajan valintaan, jolla paikalla viimeksi oli ranskalainen. Sitten jonkun prosessin tuloksena, jota en ole tarkemmin seurannut, ilmoitettiin, että saksalainen ehdokas on myös EU:n ehdokas, johon Yhdysvaltain taholta sanottiin, että tämä on epäpätevä. Ehdokas oli erittäin pitkän linjan finanssimies. Madame Albright sanoi, että hän ei ole pätevä.

Sen jälkeen Saksa ja Ranska sopivat keskenään uudesta saksalaisesta ehdokkaasta, johon Yhdysvaltain hallituksen taholta erittäin ärtyneesti suhtauduttiin, mutta hyväksyttiin kuitenkin. Olen myös pannut mukaan tätä keskustelua. Amerikkalaiset ovat hyvin ärtyneesti suhtautuneet Saksassa vallitsevaan ajatukseen, että puolustusmenoja pitäisi supistaa ja Yhdysvaltain mielestä niitä päinvastoin pitäisi lisätä. Nyt näyttää siltä, että Yhdysvalloissa on varsin selkeä konsensus sen suhteen, että avaruuspuolus-

tusjärjestelmää ryhdytään kehittämään siihen katsomatta, mitä sitä koskevaa sopimuksen muut osapuolet sanovat ja siihen katsomatta, mitä mieltä Euroopasta esitetään.

Kosovoon ei ole saatu tarvittavaa määrää poliiseja, syyttäjiä ja tuomareita. Tässä suhteessa minusta puree se lievä kritiikki, johon viittasin Martti Ahtisaaren taholta 6.8.1999, että Jugoslavian pitää vetää koko hallintonsa pois Kosovosta, mutta saa sen myöhemmin palautetta. Voisi sanoa, että tämmöistä yhteiskunnallista koetta ei minun tietääkseni kukaan ei ole koskaan yrittänyt, mutta joka tapauksessa se oli siinä paperissa, jonka Ahtisaari vei. Ei siinä ollut enää mitään keskustelun mahdollisuuksia. International Herald Tribune kertoi, että Yhdysvallat oli luvannut lähettää lisää poliiseja 500:n lisäksi 120. Kun vaadittiin, että muiden pitää myös tehdä niin, jolloin Tanska ilmoitti, että he lähettävät samassa suhteessa kuin Yhdysvallat, eli kaksi poliisia lisää. Ja nyt on se tilanne, että NATOlla on rahaa ja YK:lla ei, eikä ilmeisesti tule.

Yleensä Yhdysvallat on pystynyt huolehtimaan siitä, että sen kansalaiset eivät voi johtua muiden maiden ja kansalaisten oikeusistuimien tuomittavaksi. Viittaan artikkeliin, joka oli Kansan Uutisissa 30.12. ja Survival-lehdessä syyskuussa viime vuonna, jossa todetaan, että tässä tapauksessa on olemassa se reaalin mahdollisuus - tässä ainoassa tapauksessa - että Yhdysvaltain kansalaiset voisivat joutua tämän tribunaalin tuomittaviksi ja että jonkinlaisia tutkimuksia olisi käynnissä.

Me olemme joutuneet uuteen tilanteeseen. Ennen oli YYA ja sen esipuhe, jota minun kunnioitettu edeltäjäni eri tilanteissa tilanteeseen sopivasti tulkitsi ja jota minä pyrin samannukaisesti aina tilanteen mukaan sopivasti tulkitsemaan, että me voimme pysyttäytyä ikävien kysymyksenasettelujen ja vastakkainasettelujen ulkopuolella. Niin kuin muistetaan Neuvostoliittohan ei yleisesti ottaen tunnustanut Suomea puolueettomaksi, mutta ETYK-yhteydessä kyllä meidät sitten luettiin N+N-ryhmään: puolueettomien ja sitoutumattomien maitten ryhmään. No, tämän meidän doktriinimme mukaan Suomi pidättyi monista kannanotoista, vaikka selittäminen joskus oli vähän mutkikasta, esimerkiksi kuinka me jätimme äänestämättä Afganistanin tapauksessa, mutta kun Yhdysvallat miehitti brittiläiseen kansainyhteisöön kuuluvan Grenadan saaren, niin me emme pidättyneet. Oli kysymys siitä, kuinka nyt tätä suurvaltojen välistä ristiriitojen ulkopuolella pysyttäytymistä pitää sitten tulkita. Tarkoittaako se myös Englannin ja Yhdysvaltain välisiä erimielisyyksiä? Ja tähän tilanteeseen liittyi huomattava kyynisyyden vaara ja sitä ei käy kiistäminen, että sitä esiintyi, eikä sitä käy kiistäminen, ettenkö minäkin siihen olisi syylistynyt, että myös me kerskailimme, että meillä on Yhdysvaltain lähettiläs Suomessa, vaikka Tukholmassa ei ole ollut. Ruotsi otti kantoja, johon meillä ei ollut varaa.

Nyt tässä nykyisessä tilanteessa voitaisiin ottaa kantoja vapaasti, vaan otetaanko? Me olemme kuka ties menossa taas sellaista aikaa kohti, kun meidän pitäisi ottaa kantaa lännessä vallitseviin vastakkaisiin ajatuskulkuihin.

Joskus tulee mieleen juttu, jonka mukaan itsenäisyytemme alkutaipaleella eräs opettaja pyrki olemaan varmoilla pohjilla. Hän oli aina samalla kannalla kuin kouluhallituksen pääjohtaja ja kansakoulutarkastaja. Mutta sitten itsenäisyyden alussa tuli tilanne, että toinen asettui tasavallan kannalle ja toisen mielessä maahan oli pitänyt valita kuningas. Silloin hän joutui itse ottamaan kantaa.

Puheessa viitattu seuraaviin keskusteluihin, haastatteluihin ja lehtikirjoituksiin:

Tasavallan presidentin haastattelu Kultarannassa 14.7.1992

Tasavallan presidentin toimittajatapaaminen Kultarannassa 20.7.1992

Tasavallan presidentin keskustelu pääministeri Esko Ahon kanssa 7.5.1993

Tasavallan presidentin tapaaminen toimittajien kanssa Santahaminassa 18.5.1993

Hallituksen ulkoasiainvaliokunnan kokous Valtioneuvoston linnassa 7.6.1993

Tasavallan presidentin haastattelu Kultarannassa 14.7.1992

Tasavallan presidentin keskustelu pääministeri Esko Ahon kanssa 18.6.1993

Serb Targets: NATO's Conflicting Views (International Herald Tribune 21.9.1999)

Kosovon jälkipuinti toi pontta keskusteluun Euroopan maiden puolustusmäärärahoista (Helsingin Sanomat 29.10.1999)

Germans bank on secret French deal over IMF (Financial Times 11.-12.3.2000)

Schroeder's IMF Nominee Won, but at What Cost? (International Herald Tribune 16.3.2000)

The EU turns its attention from ploughshares to swords (The Economist 20.11.1999)

Selviytyykö YK (ja maailma) USA:n vallasta? Kirja-arvostelu Boutros Boutros-Ghalin kirjasta Unvalquished: A U.S. - U.N. Saga (Ulkopoliitikka 3/99)

Kosovo Inquiry Confirms U.S. Fears of War Crimes Court (The New York Times 3.1.2000)

Haagin tribunaali tutkii Naton toimet Jugoslaviassa (Kansan Uutiset 30.12.1999)

Adam Roberts: NATO's "Humanitarian War" over Kosovo (Survival, vol. 41, no 3, Autumn 1999)

In a Cop-Out, Europeans Fail To Supply Promised Police (International Herald Tribune 22.2.2000)

Viktigt Med bindande Natoavtal (Svenska Dagbladet 3.4.2000)

Der Lack blättert (Die Welt 4.4.2000)Clark Recalls "Lessons" of Kosovo (International Herald Tribune 3.3.2000)